

Terijoen mustat ja punaiset terroristit

Marina Vituhnovskaja-Kauppala:

Terijoen laukausten pitkä kaiku. Mihail Herzensteinin murha toisen sortokauden taustalla. SKS 2016. 357 s. ISBN 978-952-222-740-9.

Tiedämme Mainilan laukaukset marraskuulta 1939 ja niistä annetun neuvostolausunnon suomalaisine vastineineen. Mainilan inkeriläiskylän erotti Terijoen pitäjstä pelkkä Rajajoki. Täytyisikö seuraavaksi opetella puhumaan suurin piirtein yhtä dramaattisista Terijoen laukauksista?

Marina Vituhnovskaja-Kauppalan mukaan pitäisi. Venäläissyntyinen, Suomeen asettunut historioitsija paneutuu kirjassaan *Terijoen laukausten pitkä kaiku* venäläisen liberaalipoliitikon Mihail Herzensteinin murhaan Terijoen rannalla 1906 tai ennen muuta surmatyön jälkijärjestyksiin, joita hän hahmottelee hamaan Hitleriin asti. Tapaustutkimuksena teos on tervetullut lisä autonomian ajan loppuvaiheen kirjallisuuteen – vaiheen, josta taannoin jutusteltiin ”sortovuosina” ja ”Stolypinin taantumuksena”. Tuollaiset tulkinnot ovat tehneet tilaa asiallisemmille arvioille, ja niinpä Vituhnovskaja-Kauppalakin kehaisee alkusanoissaan Osmo Jussilan ”tärkeitä” tutkimuksia, joissa sortoretoriikka edustaa ”vahvasti mytologisoitua” versiota menneisyydestä.

Jussilan jälkeen Hannu Immonen syventyi ”toisen sortokauden” taustoihin paitsi tässä lehdessä (*HAik* 1/1991) myös *Kansallisbiografian* (2001) palstoilla. Hän tarkensi katseensa kumousvuoden 1905 jäljiltä Suomeen majoittuneisiin venäläisiin sosialistiterroristeihin ja huomioi heidän täällä saamansa suopean vastaanoton. Pääministeri Pjotr Stolypinille oli ”täysin selvää, miten keskeinen asema Suomella oli terroristien tukikohtana”, Immonen totesi. ”Stolypinin Suomen viranomaisten kanssa kokemat hankaluudet terroria kukistettaessa olivat epäilemättä keskeinen syy, minkä vuoksi hänen mielestään nyt tarvittiin ennen kaikkea Suomen autonomisen aseman täsmentämistä.”

Siteeraan tuon verran Immosta, vaikka Marina Vituhnovskaja-Kauppala ei kertaakaan häneen viittaa. Ignorointi on oireellista, sillä tekijä sivuuttaa myös Osmo Jussilan ”perusteelliset” tutkimukset niitä johdannossa ylistettyään – ja kadottaa Jussilan oikullisesti kootusta henkilöhakemistostakin. Hän päätyy puhumaan ”sortovuosista” ilman lainausmerkkejä ja pahoittelee Stolypinin pääministerikauden 1906–1911 ”taantumuksellista kurssia”. Tuohon tyyliin harvoin enää kirjoitellaan edes Suomessa, ja Venäjällähän Stolypin on nostettu sen maan valtiomiesten korkeimman kategorian ylimmälle askelmalle. Suomalaisen tutkimuksen ei tietenkään täydy seurailta jälkikommunistisen Venäjän historiankir-

joitusta, jolla on tietyt rajoitteensa, mutta vertaisarvioidun teoksen olisin odottanut jotenkin kommentoivan Immosen tarkoin argumentoituja päätelmiä.

Sikäli kuin keskustelunpuute kyetään unohtamaan, käsillä on jäntevä kartoitus omissa ajassaan kohutusta mutta sittemmin likimain unohdetusta draamasta. Juutalaissyntyinen taloustieteilijä Mihail Herzenstein valittiin Venäjän ensimmäiseen valtakunnanduumaan keväällä 1906, ja kun tuo parlamentti kohta hajotettiin, hän piti kesälomaa Terijoen venäläisessä huvilamiljöössä kohtalokkain seurauksin. Salamurhan taustalla oli kiihkokansallisia mustasotnialaisia korkea-arvoisine suojelejiineen. Tätä vihan verkostoa tekijä selvii utusterasti ja vahvistaa vanhan havainnon Nikolai Il:sta mustasotnialaisten ylimpänä ystävänä, joka suvaitsi tuota pikaa armahtaa kaksi Terijoella tuomittua salaliittolaista.

Terijoen nimismies August Hyryyläinen jumittui juttuun syyttäjän roolissa kolmen vuoden ja kahdenkymmenen käräjäistunnon ajaksi. Idän hyinen henkäys puistatti tuon tuostakin, sillä virallisen Venäjän mielestä suomalaisilla ei voinut olla oikeutta venäläisten epäilytjen juridiseen reposteluun. Tapaus vaati ”syyttäjältä, tuomarilta, valamiehistöltä ja Suomen poliisilta urheutta, sisua ja sitkeyttä”, tutkija kiittelee. Keisarilliseen Venäjään hän suhtautuu ”mahtavana ja pelottavana monoliittina”, vaikka moinen luonnehdinta kuvaisi kai paremmin sitä komentoa, johon venäläiset joutuivat totuttelemaan loppuvuodesta 1917 lähtien.

Nimismies Hyryyläinen on tutkimuksen itseoikeutettu sankari. Hänen kohdallaan kirjoittaja lainaa muistitietoa, jonka mukaan Hyryyläinen oli vallankumouksellisille myötämielinen aktivisti, mutta se ironia jää tällöin huomaamatta, että tapaus Herzensteinin venyessä Hyryyläistä itseään pilkattiin tsarismiin juoksupojaksi. Kun kelpo nimismies käskyn saatuaan iski venäläisten sosialistiterroristien terijokisiin tukikohtiin, irvailu oli niin raa-kaa, että hän haastoi häijyimmän suomalaisen senttarin oikeuteen herjauksesta – ja voitti myös sen jutun.

Toisaalta sekin on totta, että Vituhnovskaja-Kauppala ei näyttäisi syvemmin perehtyneen vallankumoukselliseen terrorismiin, jolla oli juuri tuolloin vankka jalansija Kannaksella. Hän mainitsee vasemmistoterroristien hyökänneen ”riistäjiä” vastaan, vaikka valtaosa näiden tuhansista uhreista oli sivullisia, ja bolševikkien pirullisen pommimestarin, Kuokkalassa asustelleen Leonid Krasinin hän esittelee ”sosialidemokraattisen puolueen keskuskomitean jäsenenä”. Kun bolševikkien räjähdeverstas Kuokkalan tuntumassa keväällä 1907 paljastui, verekseltään vangitut terroristit eivät voineet muuta kuin myöntää kyhäilleensä pommeja. Toistasataa vuotta myöhemmin tutkija ohimennen arvuuttelee ”laboratoriolle, jossa luultavasti valmistettiin aseita”.

Tuollaisten lipsahdusten jälkeen en enää yllättynyt, että tekijä käyttää viisi sivua ohranan maineikkaimman agentin, Suomessakin viihtyneen Jevno Azefin rie-

potteluun vanhentuneen kirjallisuuden varassa. Anna Geifman nimittäin kumosi monografiassaan *Entangled in Terror* (2000) sitkeän tarun juutalaisen Azefin osallisuudesta attentaatteihin: tämä oli ohranan uhkarohkea palvelija sosialistivallankumouksellisten tapporyhmän ytimessä. Venäläis-suomalainen tutkija taas puhuu erheellisesti ”sosiaalivallankumouksellisista” ja tyrmää Stolypinin ”heikot” argumentit, vaikka pääministeri teki Azefin taidoille duuman edessä täyttä oikeutta.

Loppuluvussa Vituhnovskaja-Kauppala vyöryttää teesinsä Terijoen laukausten ”pitkästä kaiusta”. Mihail Herzensteinin surmanneet mustasotnialaiset veivät siten turmiollisen aatteensa länteen, jossa natsit mieltyivät siihen, eritoten *Siionin viisaiden pöytäkirjoihin*, tuohon pahamaineiseen venäläisepustukseen. ”On vaikea yliarvioida mustasotnialaisten roolia natsi-ideologian muodostumisessa”, tutkija lausahtaa. Mustasotnialaisuudesta tuli natsismin ”sytytyslanka”, hän vielä vahvistaa väitettään, jota pitäisin jo hulppeana ylilyöntinä. Venäläisperäinen juutalaisviha epäilemättä kiihdytti Hitlerin paranoiaa, mutta jos venäläisestä sytykkeestä täytyy tässä yhteydessä puhua, sellainen voisi olla vuoden 1917 bolševikkikeikaus, joka tunnetulla tavalla tulkittiin kavaliereiden juutalaisten juoneksi. Tutkimuksellisen konsensuksen mukaan Leninin väen valtaannousu oli voittoisan natsismin välttämätön edellytys.

Ironista kyllä, Marina Vituhnovskaja-Kauppalan vähättelemä pääministeri Stolypin oli aito judeofiili ja hänen aloitteestaan *Siionin viisaiden pöytäkirjat* todettiin tuoreeltaan väärennökseksi. Jos Stolypinin sana olisi painanut enemmän kuin tsaarin tahto, venäjänjuutalaisia koskeneet rajoitukset olisi poistettu ja kumoukskoplien suosio olisi kärsinyt rajun kolauksen. Toisin kävi, ja punaisen terroristin luoti surmasi Stolypinin itsensä syksyllä 1911. Sitä ennen hän ehti tehdä lopun Suomeen pesiytyneistä sosialistiterroristeista ja juuri näiden pomporukoiden uhkaan sopii edelleen suhtautua ”toisen sortokauden” keskeisimpänä syynä. Hannu Immosen ja kumppaneiden paaluttama näkemys ei kaadu sinänsä jännittävään tapaustutkimukseen, jonka maltillisen, jopa yllättävän vaisun johtopäätöksen mukaan Herzensteinin murhan takkuinen oikeuskäsittely ”omalta osaltaan” vaikutti Venäjän otteen kiristymiseen suuriruhtinaskunnasta.

Tuohon arvioon voinee kuka tahansa tarkkailijia yhtyä, kunhan kyseinen osuus jätetään prosentein ilmaistuna lähemmäs nollaa kuin viittäkymmentä.

YTT Erkki Vettenniemi
Jyväskylän yliopisto